

CRISTINA DE STEFANO

A black and white portrait of Maria Montessori, an elderly woman with short, wavy hair, looking directly at the camera with a slight smile. She is wearing a dark jacket and a pearl necklace.

MARIA MONTESSORI

Het kind is de meester

BIOGRAFIE

Een meisje

In het begin is er een meisje. Ze zit opgesloten in een groot lokaal met een te hoog plafond. Het is 1876 en de openbare lagere school in de Via San Nicola da Tolentina in Rome is gelijk aan alle andere in het Koninkrijk Italië: een gevangenis voor kinderen. Je zit er roerloos in je schoolbank, je luistert urenlang naar de juf, je herhaalt de les in koor. Als je stout bent, krijg je straf. Het meisje is zes en heeft er vanaf dag één een hekel aan. In stilte begint ze aan haar persoonlijke opstand tegen het instituut. Een soort aandachtsstaking, waardoor ze binnen enkele maanden de slechtste van de klas is. ‘Op school leerde ik helemaal niet,’ zal ze zeggen als ze later groot is. ‘Ik lette niet op als de juffen iets zeiden en verzon spelletjes en toneelstukjes tijdens de les.’² En verder: ‘Ik snapte de rekensommen niet en heb heel lang de uitkomst opgeschreven door maar wat cijfers te fantaseren, de eerste die bij me opkwamen.’

Ze is beter in schrijven, dol op boeken, een geboren actrice. Als ze in de klas een ontroerende tekst leest, maakt ze iedereen aan het huilen. Ze heeft een extraverte aard en, ondanks haar jonge leeftijd, een enorm charisma. Als ze in de pauze op het schoolplein spelen, is zij de baas, zonder discussie. Als een klasgenootje daartegen protesteert, rekende ze met haar af met de geringschattende woorden: ‘Jij? Jij moet nog geboren worden!’³ Ze is vreselijk rad van tong en heeft een zelfverzekerdheid die is ontstaan doordat ze een heel geliefd kind is binnen het gezin. Vanaf de dag dat ze geboren werd,

noteren haar ouders elk detail van haar in een schrift, alsof ze een wonder is: haar eerste stapjes, haar eerste woorden, haar vrolijke gekwebbel, en vooral haar ‘levendige, onafhankelijke karakter’.⁴

De juffen houden niet van haar sterke persoonlijkheid en de manier waarop ze volwassenen recht aankijkt, zonder enig ontzag. Op een dag maakt een van hen een sarcastische opmerking over de uitdrukking van ‘die ogen.’⁵ Gekwetst neemt het meisje zich heilig voor om nooit meer op te kijken in haar aanwezigheid. Tijdens de lessen krijgt ze maar niks in haar geheugen gestampt. Bovendien is het uit haar hoofd leren van gedichten en teksten een kwelling: ‘Eén juf had het onwrikbare idee om ons het leven van belangrijke vrouwen uit ons hoofd te laten leren, om ons aan te moedigen hen te imiteren. De aansporing waarmee die verhalen gepaard gingen, was altijd hetzelfde: “Jullie moeten ook beroemd worden.” “Willen jullie niet beroemd worden?” Op een dag antwoordde ik doodleuk: “O, nee. Dat zal ik nooit doen. Ik geef te veel om de kinderen van de toekomst om nog een biografie aan de lijst te willen toevoegen.”’^{5 (2)}

Ze is totaal niet competitief ingesteld. Als een klasgenootje huilt omdat ze is blijven zitten en niet naar de volgende klas mag, schudt ze haar kleine krullenbol. ‘Ik snapte haar maar niet, want – en dat zei ik haar ook – de ene klas leek me net zoveel waard als de andere.’⁶ Zijzelf blijft drie keer zitten: in de eerste, de derde en de vierde van de lagere school. Je moet een bepaalde methode volgen om dat voor elkaar te krijgen, en dat doet ze. Ze is langdurig absent, onder het mom van allerlei kwalen en klachten, ze luistert niet naar de uitleg in de klas, ze doet niet haar best tijdens overhoringen. Thuis, als ze haar huiswerk moet maken, wordt ze geplaagd door hevige migraine en gaat naar bed. Geen enkele vordering, nauwelijks vooruitgang, schrijven haar ouders gelaten in het schrift. Ze kennen het pittige karakter van hun dochter. Ze stellen haar

privélessen Frans en pianoles voor, maar ook dat moeten ze al gauw opgeven. Als ze eindelijk de lagere school afmaakt is het kind dertien en lijkt ze net de grote zus van haar klasgenootjes, die tien zijn.

Tot aan de rampzalige uitwerking van de school heeft ze een gelukkige jeugd gehad, als enig en zeer geliefd kind van twee ouders die al op leeftijd zijn. Haar vader, Alessandro Montessori uit Ferrara, is een held uit de oorlog tegen Oostenrijk en werkt als overheidsambtenaar. Haar moeder, Renilde Stoppa ni uit Le Marche, is onderwijzeres en was dol op haar werk, dat ze na haar huwelijk heeft moeten opgeven. Het meisje is opgegroeid in Chiaravalle di Ancona, waar ze op 31 augustus 1870 werd geboren, vervolgens in Florence en uiteindelijk in Rome, waar haar vader ging werken. De nieuwe hoofdstad, net veroverd door het Huis Savoye, is nog een klein, ietwat slaperig stadje dat volledig ingesloten ligt in de bocht van de Tiber, van de Pincio tot de Porta Portese, en loopt snel af naar het platteland met patriciërswohnungen en wijngaarden, waar men op zonnige dagen uitstapjes buiten de stadspoorten maakt en cichorei gaat plukken. Verderop ligt het immense, door malaria geteisterde kale gebied van de Ager Romanus.

De vader werkt op het ministerie van Financiën, terwijl de moeder zich aan de opvoeding van het meisje wijdt. Ze leert haar de waarde van solidariteit. Ze laat haar breien om warme kleren te maken en die aan de liefdadigheid te schenken. Ze moedigt haar aan zich om de armen te bekommeren en een buurvrouw gezelschap te houden die verminkt is door een bochel. Misschien ontstaat daardoor voor het eerst het idee dat ze dokter wil worden. 'Als ik een arm kind op straat zag, vond ik dat hij bleek zag en dacht dat hij ziek was. Ik dacht er niet aan om hem mijn tussendoortje te geven, maar bedacht welk medicijn of welke kruidenthee hem beter kon maken.'⁷ Poppen dienen niet om kleertjes en mutsjes aan te trekken, maar worden patiënten die naast elkaar op het bed liggen ter-

wijl zij met een lepel langskomt en ze allemaal hoestsiroop geeft.

De opvoeding thuis is spartaans. ‘Je wordt niet geboren om te genieten,’⁸ zal ze zeggen als ze later groot is. En ze zal graag een anekdote over haar jeugd vertellen. Ze moet heel klein zijn geweest. Ze is net terug in de stad na een lange vakantie. Ze is moe, ze heeft honger, ze jengelt dat ze iets wil eten. Haar moeder, die druk in de weer is met de koffers, zegt dat ze moet wachten. Uiteindelijk geeft ze haar ongeduldig een stuk oud brood dat al in huis lag voordat ze vertrokken. ‘Als je niet kunt wachten, neem je dit maar.’⁹

De verleiding van het theater

‘Mijn spel was het theater. Als het gebeurde dat ik iemand zag toneelspelen, deed ik dat vol overgave na: ik leefde me in de rollen in tot ik bleek zag of snikte en huilde, terwijl ik fantastische dingen speelde. Ik verzoon toneelstukjes, improviseerde onderwerpen, flanste kostuums en decors in elkaar.’¹⁰ Terwijl ze strijd voert tegen de lagere school krijgt ze het voor elkaar dat ze toneellessen mag volgen. Haar vader is erop tegen, maar zwicht zoals altijd voor haar aanhoudendheid. Hij kan maar moeilijk nee zeggen tegen zijn enige, geadoreerde kind, dat zo’n dwingend karakter heeft. Zo is het van het begin af aan en zo zal het haar hele leven blijven. ‘Als zij er was, bestond er niets anders meer in de kamer,’¹¹ zal een opmerkelijke vrouw jaren later zeggen.

Op de theaterschool zijn de leraren enthousiast en zeggen dat het meisje veel talent heeft. Ze halen haar ouders over om haar te laten debutteren in het theater, in haar eerste officiële rol. ‘Ik voelde het zelf ook,’ zal ze naar aanleiding van die periode schrijven. ‘Ik was ervoor geboren, dit was mijn passie.’¹² Maar op het laatste moment besluit ze af te haken. Het is een plotselinge keuze, zonder verklaring. ‘Het was slechts één moment en ik zag dat ik echt op roem afstevende, mits ik me aan de verleiding van het theater zou onttrekken.’

Gedurende haar hele leven zal ze vaak dit soort onverwachte beslissingen nemen, instinctief gehoorzaamend aan haar innerlijk kompas. Ze gelooft in het luisteren naar haar roeping en naar tekens. Ze heeft een intens mystieke persoon-

lijkheid. Door biografen wordt vaak een episode aangehaald waarin dat aspect naar voren komt: ‘Op haar tiende veranderde ze opeens. Ze ontwikkelde een opmerkelijke belangstelling voor religie en kreeg tegelijkertijd een gevoel van “roeping”. Haar ouders merkten dat toen ze ernstig ziek werd door griep en de dokter zei dat ze zich op het ergste moesten voorbereiden. Maria stelde haar moeder gerust. “Maak je geen zorgen, mama, ik ga niet dood. Ik heb te veel te doen!”¹³

In 1883, precies op het moment dat Maria, nadat ze heel vaak is blijven zitten, eindelijk haar diploma van de lagere school krijgt, verandert de Italiaanse wet en mogen ook meisjes naar het voortgezet onderwijs. Ze verklaart dat ze verder wil leren, een keuze die haar moeder enthousiast steunt. Haar cijfers zijn niet hoog genoeg om naar het gymnasium te kunnen, dus neemt ze genoegen met de Regia Scuola Tecnica (de koninklijke lagere middelbare technische school) in Rome, waar net een meisjesafdeling is geopend. Er zijn een stuk of tien inschrijvingen, een klein groepje pioniersters, dat al meteen heel hecht is. Maria begint met andere ogen naar school te kijken. De uitdaging om tot de eerste meisjes te behoren die de jongenswereld van de middelbare school mochten betreden, is eindelijk iets belangrijks, iets wat haar aandacht waard is. Binnen een mum van tijd ontpopt ze zich tot modelleerling. Haar vader schrijft in het familieschrift dat zijn dochter inmiddels aan niets anders meer denkt. Haar migraine is verdwenen. Elke middag wijdt ze zich aan haar schoolwerk.

Ze rondt de drie jaar aan de technische school met uitmuntende cijfers af en haalt in 1886 haar eindexamen met een bijzondere vermelding. Haar vader wil graag dat ze zich inschrijft op de kweekschool, destijds de meisjesopleiding bij uitstek, waar toekomstige onderwijzeressen werden opgeleid. Maar daar wil ze niets van weten. Juf worden interesseert haar niet. Als haar aanvraag wordt afgewezen omdat het diploma

van de technische school niet voldoende wordt geacht, steekt ze haar opluchting niet onder stoelen of banken.

Ze wil per se naar het Regio Istituto Tecnico (de koninklijke hogere middelbare technische school) in Rome. Een uiterst ongebruikelijke keuze. De weinige meisjes die doorleren, doen dat om zich persoonlijk te ontwikkelen voordat ze gaan trouwen, en hooguit om het onderwijs in te gaan. Zij niet: ze zegt dat ze ingenieur wil worden. Op de hele school zit, afgezien van haar, slechts één ander meisje, dat Matilde Marchesini heet. Tijdens de pauzes sluiten de leraren hen op in een lokaal, zodat de jongens hen niet lastigvallen.

Intussen is ze een heel charmant meisje geworden. Ze is klein van stuk, maar heeft zachte vormen. Ze heeft krullend haar, heel felle zwarte ogen waarmee ze haar medeleerlingen op geheel eigen wijze recht aankijkt, zonder een spoor van verlegenheid, en haar lach is aanstekelijk. Een oudere leerling, Giovanni Janora, begint haar het hof te maken 'door haar van afstand te volgen'.¹⁴

Als hij daarop wordt aangesproken door Renilde, die zich zorgen maakt om haar dochters reputatie, legt hij uit dat hij serieuze bedoelingen heeft. Als hij van school afkomt en zijn militaire dienst heeft volbracht, zegt hij, wil hij om haar hand vragen. Gerustgesteld geeft Renilde hem toestemming om elke zondag bij hen thuis te komen.

De familie van de jongen, die erachter komt wat er gaande is, verzet zich en beweert dat hij te jong is om zich te binden. Renilde, die inmiddels sympathie voor hem heeft opgevat, vindt het jammer. Alessandro Montessori is er juist blij om. Hij mag hem wel, maar vindt dat hij een te somber karakter heeft dat niet bij dat van zijn levendige, uitbundige dochter past. Als de verloving door zou gaan, zou dat binnen de kortste keren op een huwelijk uitdraaien en zou ze een heel ander leven krijgen. Dan zou Maria in een burgerlijke woonkamer opgesloten zitten, voor de kinderen zorgen en de avon-

den met haar man doorbrengen. Maar alles wordt afgeblazen.
Haar levensverhaal kan verdergaan.